

Національна академія наук України

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»

Університет державної фіскальної служби України
Навчально-науковий інститут права
Кафедра господарського права та процесу

**ТРЕТІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ
ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА В.К. МАМУТОВА**

20 липня 2021 року

Київ-Ірпінь
2021

УДК 346.1 (477)

Т 66

Науковий редактор:

В.А. Устименко – член-кореспондент Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії правових наук України, д-р юрид. наук, професор, Заслужений юрист України, директор Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України».

Упорядники:

Р.А. Джабраїлов – д-р юрид. наук, професор, заступник директора з наукової роботи Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»;

Н.В. Никитченко – д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри господарського права та процесу Навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України;

О.Ю. Ілларіонов – старший науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України».

*Рекомендовано до друку вченою радою Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
(протокол № 11 від 28 серпня 2021 року)*

*Зареєстровано в Державній науковій установі «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»
(посвідчення № 324 від 19 травня 2021 року)*

Т 66 Треті наукові читання пам'яті академіка В.К. Макутова (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ-Ірпінь: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Макутова НАН України», 2021. 296 с.

ISBN 978-966-02-9665-7

Видання містить тези виступів учасників Третіх наукових читань пам'яті академіка В.К. Макутова (м. Київ, 20 липня 2021 р.). Розглядаються науково-творча спадщина академіка Національної академії наук та Національної академії правових наук України Валентина Карловича Макутова, актуальні та найбільш сучасні питання правового забезпечення господарських відносин в Україні та за кордоном, новітні тенденції у господарському процесі, шляхи модернізації та рекодифікації господарського законодавства в контексті стратегічного курсу України щодо реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Захід проведено за технічної підтримки Ресурсного Центру соціально-правової та професійної підтримки співробітників переміщених ЗВО/наукових установ (створений за підтримки Офісу Ради Європи в Україні).

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, юристів-практиків.

УДК 346.1 (477)

ISBN 978-966-02-9665-7

© Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», 2021
© Автори тез доповідей, 2021

*Б.В. Дерев'янка,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу правового забезпечення ринкової економіки,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0001-7408-8285>*

ОКРЕМІ СУПЕРЕЧЛИВІ МОМЕНТИ У § 1.1 КОНЦЕПЦІЇ ООНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Відносини між усіма можливими суб'єктами сучасних галузей права постійно змінюються та ускладнюються. Тому цілком об'єктивним явищем є потреба у перманентному оновленні нормативної бази, що визначає їх правовий статус. При цьому не є винятком жоден із кодифікованих та більшість із інших нормативно-правових актів. Інша річ, що нові норми повинні сприяти підвищенню рівня захисту прав та інтересів людей, суб'єктів економіки та власне держави. А сьогодні потреба у таких нормах має місце у кодифікованих актах і цивільного, і господарського, і кримінального, і адміністративного та іншого законодавства.

За обсягом, кількістю та варіативністю особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників займають чи не найбільшу питому вагу серед усіх відносин, що регулюються нормами права. Безумовно, значна частина із цих відносин потребує більш ефективного врегулювання, ніж воно є сьогодні. А отже, оновити норми Цивільного кодексу України (далі ЦК України) слід було ще декілька років тому і, відповідно, саму ідею оновлення цивільного законодавства в цілому можна підтримати. Проте запропонований спосіб і зміст такого оновлення містять у собі значну кількість суперечливих моментів, на які потрібно звернути увагу.

Спочатку концепція стосувалася оновлення цивільного законодавства, але «на-гора» у 2020 р. було видано Концепцію оновлення Цивільного кодексу України. Таким чином назвою автори самі применшили сферу дії Концепції, поширивши її лише на норми ЦК України. У цьому зв'язку видається дещо незрозумілим, що у § 1.1 пропонується визнати таким, що втратив чинність, Господарський кодекс України (далі ГК України). Тобто у концепції, що згідно із назвою покликає оновити лише ЦК України, найпершим пунктом передбачено скасування чинності зовсім іншого нормативно-правового акту.

Загалом історія людської цивілізації знає безліч прикладів коли справа, що розпочиналася із руйнування, нічим добрим не завершувалася. Такий підхід, як мінімум повинен насторожувати навіть нефакхівців. Факхівці ж крім несприйняття самого підходу, все ж таки, зажадають почути аргументи чим же ГК України заважає, що повинен втратити чинність. А «аргументів» у

§ 1.1 наведено аж на сім строчок, за якими ГК України «...не відповідає параметрам актів, які регулюють підприємницькі відносини, що за своєю природою є приватноправовими...». Одразу слід поставити питання: чому це акти, що регулюють підприємницькі відносини, мають приватноправову природу? Якби підприємець продавав свою продукцію членам своєї сім'ї, не сплачував податків, не дотримувався нормативів із якості, не наймав робітників і не платив їм зарплату, тоді це були б приватноправові відносини. А так він знаходиться у правовому полі держави, зареєструвався як підприємець, у разі потреби отримав спеціальний дозвіл чи ліцензію чи інший документ на право займатися саме цим видом діяльності, дотримується державних стандартів якості і безпечності продукції, у разі потреби наймає працівників, сплачує податки, підпадає під перевірки своєї діяльності з боку відповідних державних органів, у межах їх компетенції, громадських організацій та ін., має право укладати договори тощо. Ці відносини мають змішану публічно-приватну природу.

Важко переконувати у тому, що лежить на поверхні, але його просто не хочуть бачити. Якщо спростити і застосувати метод аналогії, то можна пояснити наступним чином. Окремі канали українського телебачення транслюють телевізійний проєкт «Ревізор», в якому журналісти перевіряють суб'єктів підприємницької діяльності у сфері громадського харчування та обслуговування населення. Часто підприємці відмовляються допускати журналістів до перевірки якості своєї продукції, стану та якості послуг тощо, мотивуючи це тим, що у них приватний бізнес, а тому особи, що перевіряють, не мають права знаходитися на території їхніх приватних кафе, ресторанів, готелів, клубів тощо. І навіть журналісти, які не мають юридичної освіти, пояснюють, що випікання пиріжків у себе вдома є приватною справою, і ніхто не має права перевіряти чи дотримується людина технологій, стандартів якості і безпеки. А коли те саме робить та сама людина з метою продажу невизначеному колу споживачів, то тут мають місце публічні інтереси, забезпечення яких не просто може, а повинно перевірятися. Навіть договір купівлі-продажу продуктів харчування, який укладатиметься між цим підприємцем і споживачем символічно названо публічним договором... У цьому випадку виникає запитання, чому більшість приватних підприємців та журналісти знають і розуміють межу між приватними і публічними інтересами, а окремі українські юристи не розуміють або не хочуть розуміти? У попередніх роботах нами зазначалося, що «...Не можуть відносини за участі великих транснаціональних корпорацій, банків та бірж, страховиків та перевізників регулюватися тим самим законодавством, що і відносини між чоловіком і дружиною, батьком та сином, сусідами по під'їзду тощо. Відносини у сфері економіки мають значну (якщо не переважаючу) кількість публічних інтересів, є більш складними, ніж відносини за участі людей (громадян, підданих або фізичних осіб за термінологією сучасного цивільного права). Тому і законодавство,

яким вони регулюються, має бути складнішим і більш комплексним...» [1, с. 79].

Наступний «аргумент» у § 1.1 концепції оновлення Цивільного кодексу України сформульовано: «... Аналіз змісту двох кодексів, тривалих наукових дискусій, відповідної судової практики показують наявність таких системних вад ГК, які не тільки істотно перешкоджають економічному розвитку України та її реформуванню відповідно до положень Угоди про асоціацію з ЄС, але становлять реальну загрозу стратегічним прагненням країни». Зрозуміло, що ніяка відповідна судова практика не наводиться, тривалі наукові дискусії до єдиного знаменника представників шкіл цивільного та господарського права допоки не призвели і жодна зі шкіл не змогла переконати опонентів. Якихось системних вад ГК України в аналізованій концепції оновлення Цивільного кодексу України наведено не було. Також не було наведено доказів і на те, що положення ГК України «...перешкоджають економічному розвитку України та її реформуванню відповідно до положень Угоди про асоціацію...». Стосовно останнього виділеного у лапки слід зазначити, що використаний займенник «її» не може відноситися до словосполучення «економічному розвитку», оскільки тоді був би використаний займенник «його». Виходить, що займенник «її» відноситься до слова «України». А отже, виходить, що автори пропонують реформувати саме Україну, тобто державу «Україна». В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони вимога про «реформування України» відсутня. Там термін «реформування» застосовується до 1) «загальні правові засади для імплементації у сфері державних закупівель» (ст. 152); 2) «статистичної системи» (ст. 358); 3) «системи управління науковою сферою та дослідних установ» (ст. 375); 4) «ринку праці» (ст. 420); 5) «систем вищої освіти» (ст. 431) [2]. Більше того, у жодній міжнародній угоді, підписаній Україною, немає вимоги про скасування ГК України.

А отже, наявні у § 1.1 концепції оновлення Цивільного кодексу України положення про визнання таким, що втратив чинність ГК України, виходять за межі предмета оновлення самої концепції, є недоведеними та такими, що у випадку реалізації призведуть до колапсу в економіці і зашкодять тисячам українських підприємств, установ, організацій, їх об'єднанням, негативно вплинуть на і без того не надто стабільний інвестиційний клімат. Концепція оновлення Цивільного кодексу України повинна містити положення, покликані саме оновити ЦК України. І тільки у такому випадку від неї буде значна користь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дерев'янко Б.В. Доцільність регулювання відносин в економіці Господарським кодексом: зарубіжний досвід. *Форум права*. 2016. № 2. С. 77-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_2_13

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угоду ратифіковано із заявою Законом від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

***В.І. Дубницький,**
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва, організації виробництва,
та теоретичної і прикладної економіки,
Державний вищий навчальний заклад
«Український державний хіміко-технологічний
університет», м. Дніпро
<https://orcid.org/0000-0002-3007-6116>*

СПАДЩИНА АКАДЕМІКА В.К. МАМУТОВА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ УКРАЇНИ

Видатний вчений-правознавець, академік НАН України Валентин Карлович Мамутов, який залишається в нашій пам'яті – мудрим, далекоглядним наставником, невтомним, самовідданим працівником, в своїй роботі писав: «... варто в правотворчості, як, власне, і в усьому іншому, спиратися на власні сили, реалізовувати свій великий потенціал ... Закони ми повинні писати самі. Писати так, щоб не було лазівок для несправедливості».

Ще в 1993 р. В.К. Мамутов відзначав, що вже понад двадцять років тому (початок 70-х р. ХХ ст.) у ході дискусії про господарське право було встановлено, що як би не розходилися думки щодо визнання господарського права самостійною галуззю права, необхідна його наукова систематизація для практичного використання і створення техніко-юридичного підґрунтя для його вдосконалення.

Розбіжність думок полягала в тому, що прихильники загальноцивілістичної концепції (Р. Халфіна, Г. Матвеев, і в даний час Р. Стефанчук, А. Довгерт, Н. Кузнєцова) вважали і вважають необхідним створення вдосконаленої версії Цивільного кодексу.

При цьому Валентин Карлович Мамутов тривалий час (1975-2018 рр.) обґрунтовував доцільність прийняття і функціонування самостійного Господарського кодексу. При цьому, він обґрунтовано вказував на те, що досвід кодифікації норм, що регулюють сучасні господарські відносини в країнах з розвиненою економікою, не дає підстав, насамперед для прихильників цивілістичної концепції, вважати за доцільне об'єднання «всього» і «вся» в єдиний Цивільний кодекс.

Також в публікаціях академіка В.К. Мамутова відзначено, що завдання самостійного об'єднання специфічних норм господарського законодавства